DIMITRIE CANTEMIR: Considerații estetice și muzical-etnografice

Antologie de texte realizată de Viorel Cosma

Multă vreme, lucrările cu conținut istoric, literar și filosofic ale lui Dimitrie Cantemir au rămas în afara investigațiilor muzicologiei noastre, deseori fiind socotite fără interes muzical, etnografic, folcloric, organologic. Abia în secolul trecut, o dată cu publicarea în limba română a operelor marelui învățat moldovean, atenția cercetătorilor s-a îndreptat asupra moștenirii sale științifico-literare, punîndu-se în lumină textele referitoare la muzică din *Descriptio Moldaviae, Incrementa atque decrementa aulae othomanicae* și *Hronicul vechimii romano-moldo-vlahilor*. În ultimele decenii s-a lărgit aria studierii operelor lui Dimitrie Cantemir și asupra altor lucrări, sugestii și documente referitoare la folclor, instrumente muzicale, obiceiuri și datini populare, dar mai ales informații asupra culturii muzicale otomane, oferind *Vita Constantinii Cantemyrii* și *Sistemul sau întocmirea religiei muhammedane*. Totuși, valorificarea izvoarelor muzicale dezvăluite de creația lui Dimitrie Cantemir era încă departe de epuizare.

O atentă cercetare, mai ales asupra lucrărilor din tinerețe *(Divanul, Metafizica și Istoria ieroglifică)* demonstrează o permanentă și activă preocupare a „prințului valah" față de viața artistică și față de manifestările muzicale în special. Textele lui Dimitrie Cantemir oglindesc fără putință de tăgadă că pasiunea pentru muzică s-a născut pe meleagurile natale, încă din vremea copilăriei și adolescenței petrecute la Iași sub îndrumarea ieromonahului umanist Ieremia Cacavelas.

Cunoașterea paginilor răzlețe cu referire la muzică și folclor (exceptînd bineînțeles cele două lucrări teoretice pur muzicale *Kitâbu ilmi'l mûsikî alâ vechi'l-hurûfât* și *Introducere în muzica turcească)* a devenit nu numai o necesitate pentru înțelegerea deplină a moștenirii științifice a lui Dimitrie Cantemir, dar mai ales o inedită și bogată sursă de documentare pentru istoria muzicii românești din pragul veacului al XVIII-lea. Totodată, numeroasele traduceri în limba română cu inerentele greșeli de interpretare ale istoricilor din trecut, solicitau o revenire la sensurile exacte ale terminologiei tehnice muzicale folosită de Dimitrie Cantemir. Se mai impunea și o *unificare* a citatelor din textele originale care au început să circule în muzicologia românească sub diverse versiuni literare, adeseori nu lipsite de erori de interpretare lingvistică.

Textele de față au fost *selectate* din aproape întreaga operă a lui Dimitrie Cantemir. Atunci cînd autorul și-a redactat lucrările în limba română *(Istoria ieroglifică, Divanul, Hronicul)* am folosit versiunea o r i g i n a l ă, fără nici o modernizare lingvistică. Cînd am apelat la traduceri din limbile latină, rusă, engleză, germană, am preferat tălmăcirile cele mai apropiate de original, coroborate cu edițiile științifice contemporane. Pentru extrasele din *Sistemul sau întocmirea religiei muhammedane* (care văd lumina tiparului în limba română pentru *prima oară)* am redat textul pus la dispoziție cu bunăvoință de către istoricul Virgil Cîndea, îngrijitorul ediției de *Opere complete* (în curs de publicare de către Editura Academiei Române). La sfîrșitul fiecărui citat se indică toate elementele bibliografice de identificare a textului.

Antologia de texte este alcătuită pe principiul *cronologic* al elaborării materialelor de către Dimitrie Cantemir. Fiecare extras dintr-o nouă lucrare l-am însoțit cu facsimilul paginii de titlu (manuscris sau ediția *princeps).*

Paginile lui Dimitrie Cantemir cu privire la muzică, etnografie, folclor, organologie muzicală, istoriografie etc. relevă atașamentul deplin față de arta românească, dar totodată confirmă cultura muzicală multilaterală a unei personalități de prestigiu european.

https://biblioteca-digitala.ro

ΔΙΒΗΝΥΛΒ
ΚΒΤΗΡΙΟΝ
ΔΙΑΛΕΞΙΣΤΟΥ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΙΩΑΝΟΥ ΑΝΤΙΟΧΟΥ

„Iată dară că mintea sănătoasă a fi de poftit iaste, şi aceasta cu mare nevoinţă de silit iaste. Cît, dară, de frumos şi de mîngîios lucru iaste înţelepciunea! Căci făcînd ca întru dragostele şi în lucrurile oamenilor frumoasă chiverniseală şi cuviinţă să fie şi, ca cum ar fi o frumoasă răsunare, cu mult decît céia a musichiei mai cu mîngăiere cuprinsă. A cării înţelepciune, cinsteşele şi frumoasa frumuseţe de să vor cu a sufletului ochi privi, pre a sa mare dragoste în oameni cei cu pricéperea cuprinşi a aţîţa poate..."

(Divanul sau gîlceava Înţeleptului cu Lumea sau giudeţul Sufletului cu Trupul. Plin de trudă şi de osteneală iubirea a lui Ioan Dimitrie Constantin Voevod... S-au tipărit în *oraşul scaunului domniii în Iaşi Leat de la* Adam 7206, iară de la mîntuinţa lumii 1698, meseţa avgust 30. Ed. îngrijită şi studiu introductiv de Virgil Cîndea, Bucureşti Ed. pt literatură, 1969, p. 315).

[Oamenii, şi nu Dumnezeu] „s-au străduit necontenit să scoată meşteşuguri din necontenite experienţe[...]să compună felurite jocuri,

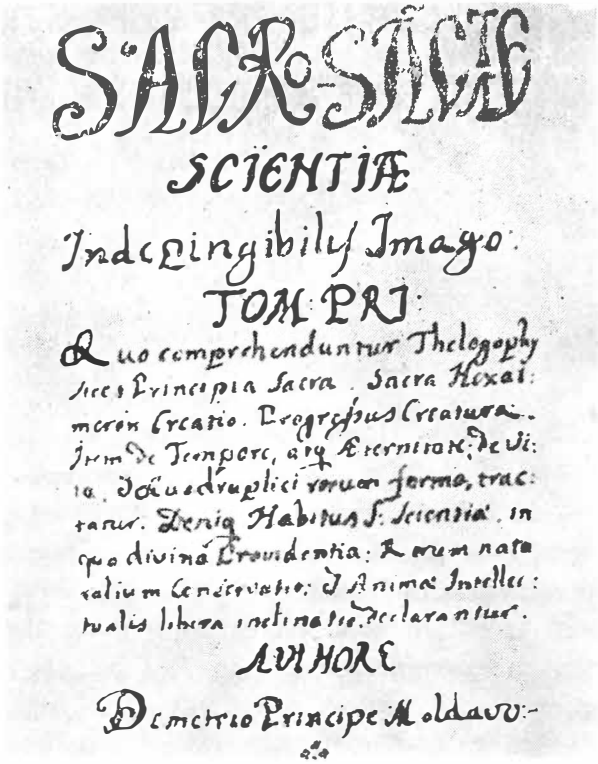
SACRO-SANCTÆ
SCIENTIÆ
Indepingibilis Imago.
TOM PRI:
Quo comprehenduntur Theologia
sive Principia Sacra. Sacra Hexa-
meron Creatio. Progressus Creatura-
rum de Tempore, aeq Æternitate: de Vi-
sione. De duplici rerum forma, trac-
tatur. Deinq Habitus S. Scientiæ, in
quo divina Providentia: Rerum natu-
ralium Conservatio: & Animæ Intellec-
tualis libera inclinatio declarantur.
AUTHORE
Demetrio Principe Moldavo-
&c.

să conducă dansul după măsură şi cîntec, să împodobească teatruri..."

(Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago trad. românească: *Metafizica* de N. Locusteanu, cu introducerea de Em. Grigoraş. Bucureşti, Bibl. Universală, 1928, p. 312).

„Poate Privighetoarea aceasta săvîrşi, căci în cuvint vreodată a să osteni nu ştie. Ce mai cu deadins lucrul cercînd, o aflară că macară că în limbă latĕ şi la voroavă neîncetată ieste, însă ce şi pentru ce, aşé mult ritorisésţe, nici ea nu poate ştie (că voroava lungă şi tot acéia, de multe ori poftorită, de ar fi cît de dulce şi de frumoasă, pînă mai pre urmă să arată greţoasă şi săţioasă).

(Istoria ieroglifică, Ediţie îngrijită şi studii introductive de P. P. Panaitescu şi I. Verdeş, Bucureşti, Editura pentru literatură, Vol., 1, 1965, p. 84—85)

„Iară preotul Filohrisos dzisă: O, de tréi ori fericit, priietine, că hrismos minunat ca acesta prea puţini au ascultat şi în fericire ca aceasta mai nime n-au întrat. Eu, cu multă plecăciune dacă pe Filohrisos pentru ca hrismosul să-mi aréte rugai, el dzisă: Hrismosul ieste acesta:

În pămîntul negru cine lut galbăn găseşte,
Acela în toată pofta nu să obosésţe.
Cine lutul galbăn pentru dzua neagră scoate,
Fîntîna Nilului în casă-şi a avea poate.
În dragoste te-am luat, fiiul mieu te numésţe,
Tuturor şi-n tot lucrul numele-mi pomenésţe."

(Istoria ieroglifică, p. 178—179).

https://biblioteca-digitala.ro

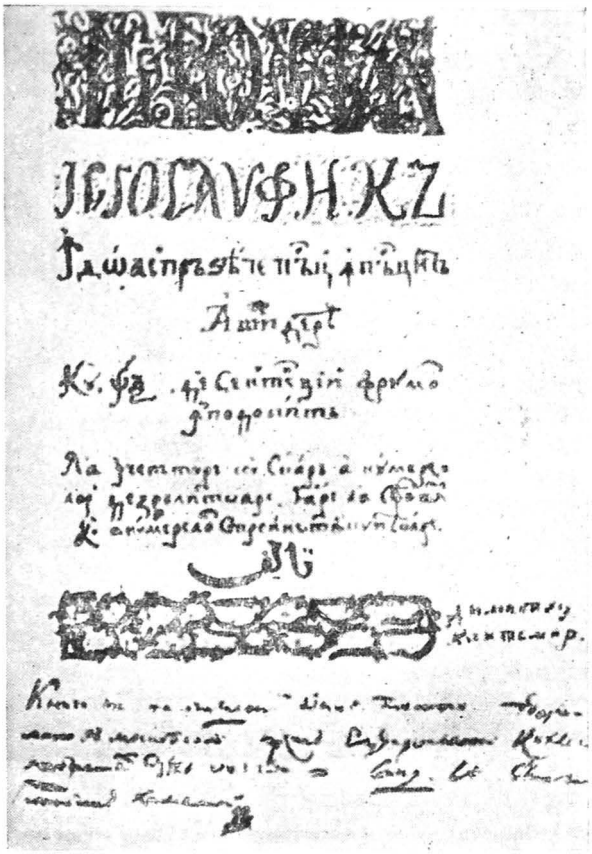

„Norocul dară, într-acesta chip pre Ilelge după Cămilă aşedzind, ţinţarii cu fluiere, greierii cu surle, albinele cu cimpoi, cîntec de nuntă cîntînd, muşiţele în aer şi furnicile pre pămînt mari şi lungi danţuri ridicară, iară broaştele toate împreună cu brotăceii din gură cîntec ca acesta în versuri tocmit cînta :
Prundul Evfrathului mărgăritariu naşte,
Cămila din iarbă céle scumpe paşte. . ."

(Istoria ieroglifică, p. 138—139).

„După a împăraţilor poruncă, cu toţii îndată de masă şi veselie să lăsară şi de arme şi de război să apucară (că precum după răscoale liniştea cu veseliile, aşé după veselii armele şi gîlcevile adése urmadză), toată jiganiia cumplită colţii îşi tociia şi toată pasirea rumpătoare pintenii îşi ascuţiia. Cucoarăle cu buciunele buciuma, Lebedele cîntecul cel de pre urmă a morţii cînta, Păunii de răutatea ce videa, în gura mare şi cu jéle să văieta. Şoimii ca hatmanii, Uleii ca sărdarii, Coruii ca căpitanii pe dinaintea gloatelor şi a bulucurilor să primbla, Pupădza ca ceauşii la alaiu îi aşedza, Căile din fluiere şuiera, Brebnăcile înalt pentru paza străjilor să înălţa".

(Istoria ieroglifică, p. 246).

„Şi aşé muştile, după ce în aer pre cît vrea pre pasiri obosiia, trîntorii buciumul de întornat cînta şi cu toatele de izmoavă la ospăţ şi la masă să aşedza".

(Istoria ieroglifică, p. 248).

„Acéstea şi altele ca acèstea ticăită păsăruica cu olecăioase viersuri şi cu miloase glasuri pamintea şi moartea puilor săi cu jéle cînta :

„A lumii cînt cu jéle cumplită viaţă,
Cum să trece şi să rupe, ca cum am fi o aţă.
Tînăr şi bătrîn, împăratul şi săracul,
Părintele şi fiiul, rude şi-alalt statul,
În dzi ce nu gîndeşte, moartea îl înghite,
Viilor rămaşi otrăvite dă cuţite.
Ţărna tiranul, tărna ţăranul astrucă,
Izbînda, dreptatea, în ce-l află-l giudecă,
Unii fericiţi să dzic într-a sa viaţă,
După moarte să cunoaşte c-au fost sloi de gheaţă".

Ca şoarecele nici de versul, şi de viersuri în ceva înduplecîndu-să, nici de fierbinţi lacrămile şi duioase suspinurile păsăruicăi cevaşi milostivindu-să şi pre cel mai mic puiu omorînd, cu mare veselie la cuibul său îl dusă".

(Istoria ieroglifică, p. 248—255).

„Precum a unui organ de muzică toate coardele deodată lovindu-să o răsunare oarecare dau, însă vreo melodie tocmită şi după pravilele musicii alcătuită nici cum nu se aude, carea puterii auzului mai multă îngreţoşare aduce decît plăcere, aşa iastă şi voroava a mulţi şi deodată."

(Istoria ieroglifică, apud : Iliescu Ion. Geneza ideilor estetice în cultura românească. Timişoara, Ed. Facla, 1972, p. 84).

„Eu îi dzisi : (De moarte nu te teme si de viaţă nu fi cu grijă), ce cîntecul ce ştii, cum mai curînd şi cum mai bine stii, mi-l cîntă, pentru carile împreună cu viata si alte multe şi scumpe de la mine daruri vii lua, carile, după giuruinţa cuvîntului, îndată şi cu plinea-la lucrului vor urma. „Ea dară, într-acesta chip cîntecul începu :

„Cu penele Şoimul vîntul despicînd,
Cu Bîtlanul negru cuvîntul puind,
Corbul d-inceput cu rău tiráneste,
Nici din hereghie pre drept stăpînéste,
Ce-n cuibul altora oaîle ce-au scos,
Tara laba Şoimului le va da-le gios,
Cel cu un corn, iute, mai iute la minte,
Ale sale cére cu svinte cuvinte,
În curîndă vréme, după fulger, tunul
Rău îi va detuna, din mulţi păn la unul".

(Istoria ieroglifică. Vol. 2, 1965, p. 95—96).

„Tată-mieu, glasul acel asé de tîngăios şi aşa de mîngăios audzind, îndată descîntecul necromandiii asupra laptelui a descînta începu (căci precum duhul Biruinţii să fie într-acesta chip strigat pricepusă)".

(Istoria ieroglifică. Vol. 2, 1965, p. 112—113).

https://biblioteca-digitala.ro

„Cînd se trăgea îndărăt, mitropolitul, în mijlocul bisericii, îi punea pe cap o coroană de aur împodobită cu pietre scumpe și, în timp ce psalții cîntau, ἄξιον ἐστιν îl apuca de brațul drept, iar postelnicul de cel stîng și-l urcau pe un tron cu trei trepte, așezat în partea dreaptă a bisericii.

În vremea aceasta se slobozeau tunurile ce se aflau împrejurul cetății, iar muzicanții începeau să cînte din instrumente".

(Descrierea Moldovei, p. 95).

„Apoi cu psalții patriarhului înainte, în timp ce se cîntă τό ἄξιον ἐστιν voievodul pășește în casa Domnului și, în mijlocul ei, își face semnul crucii către altar, iar după ce sărută icoanele sfinților, se îndreaptă spre strana hotărîtă pentru domnii Moldovei.

În vreme ce urcă cea dintîi treaptă a acesteia, protodiaconul rostește ἐκτενάζ (ectenia) în care îl pomenește și pe noul domn în chipul acesta: „Încă ne rugăm pentru binecredinciosul, prealuminatul și preaînălțatul nostru domn cutare, să-i dea lui biruință, tărie, sănătate și noroc, și Domnul Dumnezeul nostru să-l ajute și să-l călăuzească și să-i pună la picioare pe toți vrăjmași săi".

După ἐκτενάζ (ectenie) patriarhul în odăidii, înconjurat de patru sau de mai mulți mitropoliți, intră în altar; domnul îl urmează si îngenunchind își reazemă fruntea de pristol. Patriarhul îi pune patrafirul pe cap și, după ce îi citește rugăciunea orînduită odinioară la încoronarea împăraților, îl unge cu sfîntul mir.

După aceea domnul se scoală în picioare și se întoarce la strana sa, în vreme ce psalții cîntă polihronul:

„Doamne Dumnezeul nostru, dă-i viață lungă binecredinciosului, preaînălțatului și prealuminatului nostru voievod și domn al întregii Moldove, domnul nostru cutare. Dă-i Doamne, ani mulți!"

După aceasta patriarhul se așează și el în strana lui, poruncește să se facă tăcere, rostește cîteva vorbe de laudă pentru domn și-l îndeamnă să fie cu frica lui Dumnezeu și să apere biserica. După aceea urmează polihronul pentru patriarh, care e alcătuit aproape din aceleași vorbe ca și cel pentru domn".

(Descrierea Moldovei, p. 103—104).

„Ajungînd acolo, aceștia sînt primiți cu mare cinste de miralem-aga, care cheamă îndată tubulhanaua, adică muzica împărătească orînduită pentru domn. În vremea aceasta, după ce tubulhanaua începe să bată tobele obișnuite la turci, tot alaiul iese în rînduilă din curtea sultanului. — În frunte sînt ceaușii, doi cîte doi; le urmează aga-larii vizirului îmbrăcați în aceleași straie cu care se înfățișează în divanul sultanului; după ei pășesc capuchehaia domnului și boierii moldoveni; iar la urmă miralem-aga, care poartă un steag desfășurat și cele două tuiuri, tubulhanaua îl împresoară dindărăt".

(Descrierea Moldovei, p. 106).

„Miralem-aga se întoarce cu slujitorii curții la palatul împărătesc, dar tubulhanaua rămîne la domn cîntînd în fiecare zi cîte trei ceasuri înainte de asfințitul soarelui (care vreme se cheamă în turcește *ikindi) neubet sau semn* de strajă. Cinstea aceasta nu o au decît domnii din Moldova sau Valahia, fiindcă nici un pașă nu poate să se slujească de muzică ostășească atîta vreme cît se află în Țarigrad".

(Descrierea Moldovei, p. 107).

„Domnul încalecă pe cal și, așteptînd sosirea vizirului cel mare, poruncește boierilor săi să se rînduiască la stînga sa. Pe urmă se închină cu capul plecat și cu mîinile pe piept către vizirul cel mare și ceilalți viziri, care de obicei, îi răspund în același chip. Cînd aceștia pleacă spre palatele lor, domnul, călare, cu același alai cu care a venit, cu tubulhanaua, însoțit de paicii și achiulahlii sultanului, iese din curtea palatului".

(Descrierea Moldovei, p. 111).

„Pe domn îl mai însoțesc un capugibașa cu patru capugii de rînd și tot atîția ceaușî, doi achiulahli, doi ceatîri și doi paici împărătești, precum și o ceată de muzicanți, de care se slujește de obicei și vizirul".

(Descrierea Moldovei, p. 112).

„După călărești urmează o muzică creștinească cu pauce și trîmbițe; deasupra ei flutură un steag alb (semn de pace și supunere), între două tuiuri sau cozi de cal, date domnului de către Poartă. [...] După domn vin slujitorii săi de casă. După aceștia, fluturînd în vînt, vin trei steaguri roșii, pe care le poartă cei ce țin locul lui sangeac-agasi; steagul din mijloc care are sus, în virf, jumătate de lună, ce i se zice *alem,* iar celelalte numai niște bumbi, poleiți cu aur. Urmează o ceată de muzicanți turci, care fac o larmă asurzitoare cu pauce mari și cu trîmbițe".

(Descrierea Moldovei, p. 114).

„După ce se sfîrșește slujba, ieșind afară din biserică, îl întîmpină strigările și muzica obișnuită a alaiului turcesc, care rămîne toată vremea aceasta în drum. Însoțit de turci, se îndreaptă spre curtea domnească".

(Descrierea Moldovei, p. 116).

https://biblioteca-digitala.ro

După purtătorii steagurilor urmează tulbuhanaua sau muzica ienicerilor, după care se întind, pe amîndouă laturile, armaşii".

(Descrierea Moldovei, p. 167).

„De acolo domnul, păşind în urma mitropolitului şi în cîntarea τό ἄξιον ἐζτγ după ce se închină la sfintele icoane, se suie în amvon (lucru neîngăduit nimănui afară de domn şi preoţi), iar în mijlocul bisericii îşi face semnul crucii".

(Descrierea Moldovei, p. 168).

„În colţul din dreapta al stranei sînt cîntăreţii moldoveni, în cel din stînga cîntăreţii greci, care cîntă cu schimbul cîntările bisericeşti în amîndouă limbile [...] De-a lungul pereţilor bisericilor sînt zidite, ce e drept, strane pentru toată lumea, dar nimeni nu cutează să se aşeze decît la vecernie, cînd se cîntă vieţile sfinţilor sau psalmii lui David. Numai domnului îi este îngăduit să stea cu capul acoperit în biserică şi el se descoperă numai atunci cînd se cîntă *Sfintu este Dumnezeul nostru,* cînd se citeşte Evanghelia, cînd se spune *Crezul* de la Niceea, *Tatăl Nostru* sau cînd preotul nostru rosteşte vorbele cele sfinte ale *Cinei celei de taină*".

(Descrierea Moldovei, p. 170—171).

„Iar cînd sînt ospeţe mai mari, masa se aşează în divanul cel mic. Răsunetul tobelor şi al trîmbiţelor dă semn pentru aducerea bucatelor [...] Cînd domnul începe să mănînce, se slobozesc tunurile, iar muzica turcească şi cea creştinească pornesc să cînte".

(Descrierea Moldovei, p. 172).

„ ... în vreme ce domnul duce paharul la gură, se slobozesc toate tunurile împrejur, cu bubuitul cărora se amestecă muzica, din care însă cei de faţă nu aud decît răsunetul, care vine din bolţile largi ale palatului".

(Descrierea Moldovei, p. 175).

„Cînd domnul îşi pune şervetul pe masă însemnează că ospăţul s-a isprăvit. [...] Muzica domnului îi însoţeşte pe ceilalţi boieri pînă la casa lor".

(Descrierea Moldovei. p. 175).

„Feţele bisericeşti merg în frunte şi cîntă cîntările de îngropăciune obişnuite în biserica Răsăritului ; de amîndouă laturile păşesc oştenii cu puştile şi steagurile întoarse. [...] Alaiul se încheie cu o muzică de oaste, în care sînt amestecate tobe, care, cu sunetul lor înăbuşit, dau un cîntec de jale. Cu această rînduială domnul este dus la mitropolie şi, cîtă vreme se cîntă litaniile, îl pun jos în faţa stranei domneşti, în care şedea cît era în viaţă. [...] Mitropolitul aruncă peste sicriu cel dintîi pumn de ţărînă. În vremea aceasta se slobozesc tunurile, iar dangătul clopotelor, care face o larmă asurzitoare şi care nu se opreşte pînă ce nu se umple groapa, se amestecă cu sunetele muzicii".

(Descrierea Moldovei. Traducere de Petre Pandrea. Bucureşti, Ed. Minerva, 1973, Cap. X *Despre îngropăciunea domnilor,* p. 179, 180, 181).

„Jocurile sînt la moldoveni cu totul altfel decît la celelalte neamuri. Ei nu joacă doi sau patru inşi laolaltă, ca la franţuji şi leşi, ci mai mulţi roată sau într-un şir lung. Altminteri, ei nu joacă prea lesne decît la nunţi. Cînd se prind unul pe altul de mînă şi joacă roată, mergînd de la dreapta spre stînga cu aceiaşi paşi potriviţi, atunci zic că joacă *hora ;* cînd stau însă într-un şir lung şi se ţin de mîini aşa fel că fruntea şi coada şirului rămîn slobode şi merg împrejur făcînd felurite întorsături atunci acesta se numeşte, cu un cuvînt luat de la leşi *„danţ".* La nunţi, înainte de cununie au obicei să joace în ogrăzi şi pe uliţe în două şiruri, unul de bărbaţi, iar celălalt de femei. La amîndouă se alege o căpetenie, un om bătrîn şi cinstit de toţi, care poartă în mînă un toiag poleit cu aur sau unul pestriţ, legat la capăt cu o năframă cusută frumos. La pasul cel dintîi una dintre căpetenii trage pe ceilalţi, care trebuie să vină după ea, de la dreapta spre stînga, cealaltă îi trage de la stînga spre dreapta, astfel încît ajung să stea faţă în faţă ; după aceea se întorc spate la spate, apoi se învîrtesc şir în şerpuiri arcuite şi, ca să nu se încurce, se mişcă aşa de încet, încît mai că nu se poate vedea că şirurile se mişcă. În amîndouă şirurile fiecare îşi ia locul după rangul lui. Jupînesele şi jupînitele boierilor au locul după starea bărbaţilor şi părinţilor lor. Totuşi căpetenia are totdeauna locul cel

https://biblioteca-digitala.ro

dintîi, locul al doilea îl ia nunul, iar pe al treilea mirele. Aceleași locuri le iau în șirul femeilor nuna și mireasa, chiar dacă acestea sînt dintr-o stare mai de jos decît celelalte. Pînă la urmă, însă, cele două rînduri se amestecă și joacă roată, în așa chip că fiecare bărbat însurat ține de mîna dreaptă pe nevasta lui, iar holteii țin fiecare de mînă cîte o fată de seama lor și le învîrtesc împrejur. Uneori hora se învîrtește în trei colțuri, în patru colțuri sau în forma unui ou, după voia și iscusința căpeteniei. Afară de aceste feluri de jocuri, care se joacă pe la sărbători, mai sînt încă alte cîteva aproape un *eres*, care trebuie alcătuite din numerele fără soț 7, 9 și 11. Jucătorii se numesc *„călușari"*, se adună o dată pe an și se îmbracă în straie femeiești. În cap își pun cunună împletită din pelin și împodobită cu flori ; vorbesc ca femeile și, ca să nu se cunoască, își acoperă obrazul cu pînză albă. Toți au în mînă cîte o sabie fără teacă, cu care ar tăia îndată pe oricine ar cuteza să le dezvelească obrazul. Puterea aceasta le-a dat-o o datină veche, așa că nici nu pot să fie trași la judecată, cînd omoară pe cineva în acest chip. Căpetenia cetei se numește *starițĭ*, al doilea *primicer*, care are datoria să întrebe ce fel de joc poftește starițul, iar pe urmă îl spune el în taină jucătorilor, ca nu cumva norodul să audă numele jocului mai înainte de a-l vedea cu ochii. Căci ei au peste o sută de jocuri (figuri — n.n.) felurite și cîteva așa de meșteșugite, încît cei ce joacă parcă nici nu ating pămîntul și parcă zboară în văzduh. In felul acesta petrec în jocuri necontenite cele zece zile între Înălțarea la cer a lui Hristos și sărbătoarea Rusaliilor și străbat toate tîrgurile și satele jucînd și sărind. În toată vremea aceasta ei nu dorm altundeva decît sub acoperișul bisericii și zic că, dacă ar dormi într-alt loc, iar căzni de îndată *„strigoaiele"*. Dacă o ceată de aceasta de călușari întîlnește în drum alta, atunci trebuie să se lupte între ele. Ceata biruită se dă în lături din fața celeilalte și, după ce fac învoieli de pace, ceata biruită este supusă celeilalte cete vreme de nouă ani. Dacă vreunul este omorît într-o astfel de încăierare nu se îngăduie judecată și nici judecătorul nu întreabă cine a săvîrșit fapta. Cine a fost primit într-o asemenea ceată trebuie să vină de fiecare dată, vreme de nouă ani, în aceeași ceată ; dacă lipsește, ceilalți zic că îl căznesc *„duhuri rele"* și *„strigoaicele"*. Norodul lesne crezător pune pe seama călușarilor puterea de a izgoni boli îndelungate. Vindecarea o fac în acest chip : bolnavul îl culcă la pămînt iar călușarii încep să sară și, la un loc știut al cîntecului, îl calcă, unul după altul, pe cel lungit la pămînt începînd de la cap și pînă la călcîie ; la urma îi mormăie la urechi cîteva vorbe alcătuite întradins și poruncesc boalei să slăbească. După ce au făcut aceasta de trei ori în trei zile, lucrul nădăjduit se dobîndește de obicei și cele mai grele boli, care s-au împotrivit lungă vreme meșteșugului doftoricesc, se vindecă în acest chip, cu puțină osteneală. Atîta putere are credința pînă și în farmece".

(Descrierea Moldovei, p. 234—237).

„Cînd se hotărește vremea să se facă nunta, atunci rudeniile se adună în lunea dinainte, după liturghie, atît în casa mirelui, cît și în cea a miresei, aduc lăutarii din locul acela, care mai întotdeauna sînt țigani și se ospătează în casă în cîntările din gură și din instrumente, ale acestora. [...] După ce (preotul n.n.) pune celor doi miri cununiile pe cap, îi poartă prin mijlocul bisericii la fel ca la dant, în vreme ce cîntareții înalță cîntarea obișnuită la acest prilej. [...] Cînd domnul însuși este naș, atunci ospățul de nuntă se face la curtea domnească. [...] Toți slujitorii curții îl slujesc, ca și pe domn ; iar cînd mirele se duce la biserică sau la casa sa, totodată curtea domnească—cu țimbale și alte instrumente moldovenești și turcești — îl însoțesc ca pe domnul însuși".

(Descrierea Moldovei, p. 240, 242, 245, 246).

„Cei bogați năimesc bocitoare, care știu felurite cîntece de jale, în care arată ticăloșia și deșertăciunea vieții, după cum se poate vedea din versurile acestea cu care fac de obicei începutul :

„Cînt cu jale viața rea a lumii acesteia,
Cum se sfarmă și se rupe ca un fir de ață".

(Descrierea Moldovei, p. 248—249).

Demetrii Kantemirs
ehemaligen Fürsten in der Moldau,
historisch-geographisch und politische
Beschreibung
der
Moldau,
nebst
dem Leben des Verfassers
und
einer Landcharte.
Frankfurt und Leipzig,
1771.

„Altminteri norodul — și la noi în Moldova, ca și în alte țări pe care știința nu le-a lumi-

https://biblioteca-digitala.ro

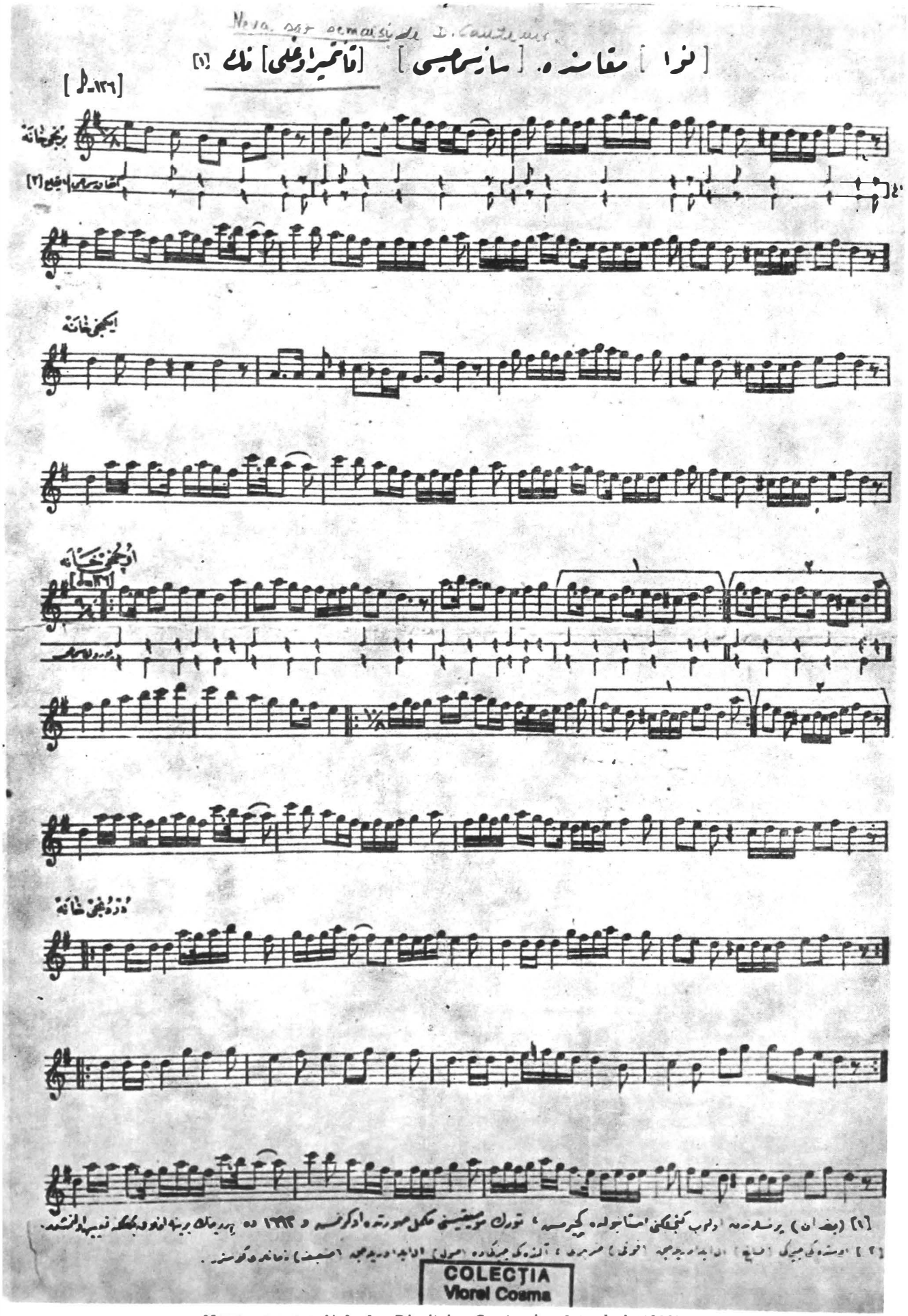

Neva saz semâisî *de Dimitrie Cantemir. Istanbul (1920)*

https://biblioteca-digitala.ro

Piesă instrumentală de D. Cantemir (Saz semaisi) tipărită în colecţia de muzică clasică turcească (Türk Musikisinin Klasikleri) de la Istanbul (1929).

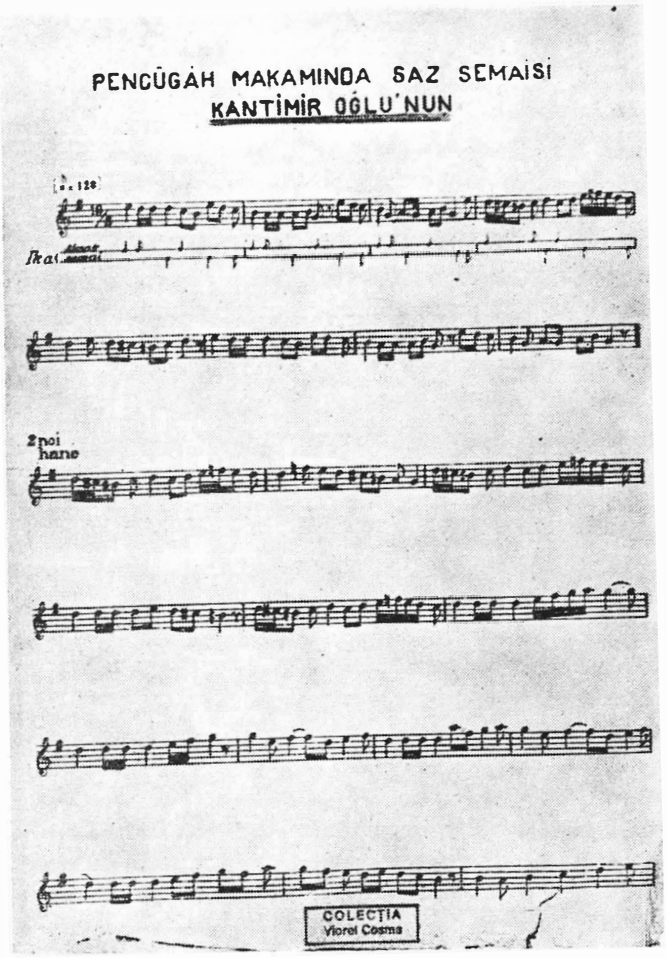
PENCÛGÂH MAKAMINDA SAZ SEMAİSİ
KANTİMİR OĞLU'NUN

2nci hane

5inci hane

6ıncı hane

Birinci hane
Teslim

(Son)

COLECŢIA
Viorel Cosma

KANTİMİR OĞLU

Musiki ustalarımız arasında (Kantimir Oğlu) namile meşhur olan Demet-riyus Kantimir), şimdiki Romanya memleketi (Eflâk ve Buğdan) ismi altında Osmanlı hükumetine tabi bir beylik iken Buğdan prensliğinde bulunan Konstan-tin Kantimirin oğludur. 26teş.evvel 1673 de doğmuşlur. Buğdan beylerinin Babi Âliye sadakatini te'min için oğullarının İstanbulda rehine olarak ikamet o tarihlerde âdet idi. Bu âdet icabınca Konstantin de Beyliğe tayininden mutekâip evvelâ bü-yük oğlunu ve sonra 14 yaşında bulunan küçük oğlu Demitriyüs Kantimiri İstanbula göndermiş idi. Kantimir Oğlu İstanbula gelince Enderuna alınmış, orada kaldığı 4 senede türkçe ile beraber bilhassa musikiye çalışmıştır. 1691 de büyük kar-deşi İstanbula gelip Demitriüs babasının yanına avdet etmiş iken 1693de tekrar buraya gelmiş ve 16 sene kadar İstanbulda ikamet etmiştir.

Kantimir Oğlu Arap harflerile yazılır bir notanın mucididir. Pek mahirane Tambur çalarmış. Birçok bestekâr ve musikiden bahis bir risalesi vardır. 1723 de Astrakanda vefat etmiştir. Külliyatımızın 35inci sayısı ile neşr edilen (Neva) Semaisinin sonundaki satırda gösterilen 1693 tarihi 1710 olacaktır. Kantimir Oğlu bütün ihtilâfa Buğdan Beyliğine nasb olunmuştur.

Kantimir Oğlunun hayatı hakkında daha fazla malumat almak isteyenler Res. servatuvar tasnif heyeti reisi Rauf Yekta Bey in 53 numaralı (Şehbâl) risalesinde mü-derriş mukâlesine müracaat edebilirler.

COLECŢIA
Viorel Cosma

Biografia lui D. Cantemir pe coperta finală a tipăriturii muzicale de la Istanbul.

https://biblioteca-digitala.ro

nat încă — este foarte plecat spre *eres* şi încă nu s-a curăţat desăvîrşit de necurăţia cea veche, încît se mai închină şi acuma în poezii şi cîntece, la nunţi, îngropăciuni şi alte întîmplări ştiute, la cîţiva zei necunoscuţi şi care se vede că se trag din idolii cei vechi ai dacilor. Aşa sînt *Lado* şi *Mano* (a), *Zîna* (b), *Drăgaica* (c), *Doina* (d), *Heoile* (e), *Stahia* (f) *Dracul din tău* (g), *Ursitele* (h), *Frumoasele* (i), *Sînzienele* (k), *Joimăriţele* (l), *Paparuda* (m), *Chiraleisa* (n), *Colinda* (o), *Turca* (p), *Zburătorul* (q), *Miazănoapte* (r), *Strîga* (s), *Tricolici* (t), *Legătura* (u), *Dezlegătura* (v), *Farmec* (w), *Descîntec* (x), *Vergelat* (y), şi multe asemenea.

[NOTA]

a) Se obişnuieşte ca numele lor să fie pomenit de babe, mai cu seamă la nunţi ; de aceea se poate presupune că prin ele trebuie să se înţeleagă Venus şi Cupidon, ca păzitori ai dragostei de nuntă.

b) Acest cuvînt ar putea să se tragă din numele Diana. Totuşi rareori se vorbeşte despre ea singură, de obicei se vorbeşte de mai multe, le zic Zîne şi le socotesc nişte fecioare frumoase, care dăruiesc frumuseţe.

c) După cum se vede, prin ea o înţeleg pe Ceres. Căci în acea vreme a anului cînd încep să se coacă semănăturile, toate fetele ţăranilor din satele învecinate se adună şi o aleg pe cea mai frumoasă dintre ele, căreia îi dau numele de Drăgaica. O petrec pe ogoare cu mare alai, o gătesc cu o cunună împletită din spice şi cu multe basmale colorate şi-i pun în mîini cheile de la jitniţe. Drăgaica aceasta împodobită în acest chip se întoarce de la cîmp spre casă cu mîinile întinse şi cu basmalele fluturînd în vînt, de parcă ar zbura, şi cutreieră toate satele din care s-a adunat lume s-o petreacă cîntînd şi jucînd laolaltă cu toate tovarăşele ei de joc, care o numesc foarte des sora şi mai-marea lor în cîntecele alcătuite cu destulă iscusinţă. Fetele din Moldova doresc din toată inima să aibă parte de această cinstire sătească, deşi în cîntecele lor spun mereu, după datină, că fata care a întruchipat Drăgaica nu se poate mărita abia după trei ani.

d) Se vede că acesta a fost numele obişnuit la daci al lui Marte sau al Belonei, căci cu el încep toate cîntecele în care se cîntă faptele războinice şi moldovenii îl folosesc îndeobşte ca să-l pună înaintea cîntecelor lor.

e) Acest nume îl folosesc de obicei în cîntecele de jale, dar nu ca o strigare, ci în aşa chip, că s-ar părea că vor să arate prin el o fiinţă ştiută.

f) Ei îşi închipuie că aceasta ar fi o femeie uriaşă, care străjuieşte şi e stăpînă caselor vechi şi părăsite, mai cu seamă a celor zidite sub pămînt, şi de aceea şi a comorilor.

g) Aşa numesc ei duhurile rele despre care cred că îşi au lăcaşul în apă.

h) Ei cred că acestea ar fi două fecioare, ce se află de faţă la naşterea oricărui copil şi care îi dăruiesc, după voia lor, însuşiri sufleteşti şi trupeşti şi îi hotăresc de la început toată norocirea şi toată năpasta ce va întîmpina în viaţă.

i) Ei le socot pe acestea nimfe ale văzduhului care îndrăgesc adesea pe feciorii cei tineri şi frumoşi. Cînd pe un flăcău îl loveşte deodată slăbănogirea sau damblaua, ei dau vina pentru boalele acestea pe Frumoase şi zic că în chipul acesta ele se răzbună atunci cînd dragostea li s-a schimbat în ură şi furie, fiindcă cel ce era drag nu le-a dat ascultare.

k) Acesta este numele sfîntului Ioan Botezătorul. Ei cred că în ziua cînd se prăznuieşte acest sfînt soarele nu-şi străbate drumul său drept înainte, ci într-o linie tremurată. De aceea toţi ţăranii moldoveni se scoală în acea zi înaintea zorilor şi privesc cu ochi mari răsăritul soarelui şi cum ochiul nu suferă prea mult această lumină şi, din pricina ei, începe să se zdruncine şi să tremure, ei pun pe seama soarelui tremurătura pe care o simt în ochi şi se întorc voioşi acasă, după ce au făcut această încercare.

l) Aşa le numesc pe femeile despre care zic că umblă în joia verde, dis-de-dimineaţă, şi dacă dau de o femeie dormind, fiindcă în Moldova se face de obicei în toate casele focul la vremea aceea, o pedepsesc să fie de atunci încolo trîndavă la tot lucrul de peste an.

m) În vremea verii, cînd semănăturile sînt primejduite de secetă, oamenii de la ţară îmbracă o copilă mai mică de zece ani cu o cămaşă făcută din frunze de copaci şi buruieni. Toate celelalte copile şi copiii de aceeaşi vîrstă o urmează şi se duc jucînd şi cîntînd prin împrejurimi ; iar oriunde sosesc, babele au obicei de le toarnă apă rece în cap. Cîntecul pe care-l cîntă este alcătuit cam aşa : „*Paparudo ! sui-te la cer, deschide-i porţile, trimite de acolo ploaia aici, ca să crească bine secara, grîul, meiul şi altele*“.

n) Se potriveşte cu strigarea creştinilor în rugăciunea lor Κρύε ο ἐλ νέιση de unde se şi trage. Stăpînul casei are obicei să facă la 5 ianuarie, în ajunul Bobotezei, o cruce de lemn pe care o învelesţe cît mai frumos cu pînză albă sau cu pînză de borangic şi catifea, cum poate fiecare, după averea lui, iar după vecernie ca într-un alai, petrecuţi de o droaie de copii, o poartă prin toate casele, unde strigă foarte des cuvîntul *Chiraleisa*.

o) Aceasta aduce cu *Calendis* ale romanilor şi se prăznuieşte îndeobşte la începutul fiecărui an nou, atît de către oamenii de rînd, cît şi de boieri, cu datini deosebite.

p) Este un joc închipuit în vremurile vechi din urmă împotriva turcilor. În ziua de Crăciun se pune cuiva o căpăţînă de cerb cu coarne, mari, de care se leagă o mască făcută din fişii de pînză colorată şi atît de lungi încît acoperă şi picioarele celui care o poartă. Peste

https://biblioteca-digitala.ro

acesta se așează altul, care se face un bătrîn ghebos, și așa străbat toate ulițele și casele, jucînd și cîntînd, cu o mulțime de lume după ei.

q) Însemnează cel ce zboară. Ei zic că este o nălucă, un om tînăr frumos, care vine noaptea la fete mari, mai ales la femeile de curînd măritate și toată noaptea săvîrșește cu dînsele lucruri necuviincioase, cu toate că nu poate fi văzut de ceilalți oameni, nici chiar de cei care îl pîndesc. Iar noi am auzit că unii bărbați însurați mai inimoși au prins asemenea *„zburători"* și, cînd au aflat că sînt făpturi cu trup ca și alții, i-au pedepsit cum li se cădea.

r) Se numește *„Miazănoapte"* și zic că este o nălucă, care umblă pe răspîntii de drum de la asfințitul soarelui și pînă la miezul nopții, luînd înfățișare de animale de tot felul, pierind apoi iarăși.

s) Se trage de la cuvîntul grecesc στρίγλη și la moldoveni are același înțeles ca și la romani, adică zic că e o vrăjitoare bătrînă care omoară copiii noi născuți, pe neștiute, cu meșteșug drăcesc. Acest *eres* este răspîndit cel mai mult la ardeleni. Ei zic că, atunci cînd umblă *Striga*, găsesc copiii înăbușiți în leagăne, fără să fi fost mai înainte bolnavi. Dacă au presupus pe vreo femeie bătrînă, atunci o leagă de mîini și de picioare și o aruncă într-un rîu. Dacă se duce la fund, atunci zic că e nevinovată ; iar dacă plutește deasupra apei, atunci zic că e destul de vinovată și o ard de vie, fără să mai facă cercetări, în vreme ce bătrîna strigă în zadar că e nevinovată, pînă își dă duhul.

t) Este întocmai ceea ce la francuji insemnează *le loup garou* [lupul vrăjitor — n.n.] Ei zic că cu meșteșugul vrăjilor oamenii se pot preface în lupi și alte fiare sălbatice și că pot să-și însușească în așa chip firea acestora, că pot să se năpustească asupra oamenilor și dobitoacelor și să-i sfîșie.

u) Aceasta, zic ei, ar fi un fel de fermecătură cu care se poate opri mirele să se împreuneze cu mireasa lui în noaptea nunții. Asemenea ei zic că tot așa pot să oprească lupii și alte fiare sălbatice să facă stricăciune la oi și la alte dobitoace.

v) Este slobozirea de fermecătura dinainte a mirilor, care se poate dobîndi, cum zic ei, prin alte mijlociri de vrăji mai puternice.

w) Este o vrajă obișnuită la țărani, prin care femeile după cum își închipuie ele fac să se apropie de ele iubitul lor sau pot să-l facă să înebunească pe cel care le este lor urît.

x) Acesta este alt fel de vrajă cu care ar trebui să se vindece toate bolile ce nu sînt de moarte.

y) Este un fel de ghicire prin care moldovenii punînd niște nuiele într-un chip știut în noaptea dinspre întîi ianuarie, se încumetă să ghicească toată norocirea și năpasta pe care le va aduce anul întreg. La aceasta mai au trebuință și de linte, fasole și oale pe care le așază una sub alta cu o rînduială știută".

(Descrierea Moldovei, p. 258—263).

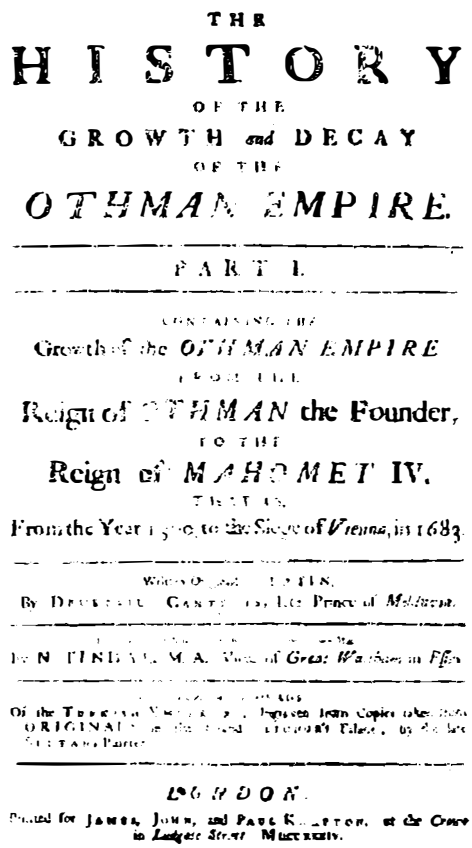
THE
HISTORY
OF THE
GROWTH and DECAY
OF THE
OTHMAN EMPIRE.
PART I.
CONTAINING THE
Growth of the OTHMAN EMPIRE
FROM THE
Reign of OTHMAN the Founder,
TO THE
Reign of MAHOMET IV.
THAT IS,
From the Year 1300, to the Siege of Vienna, in 1683.
Written Originally in LATIN,
By DEMETRIUS CANTEMIR, Late Prince of Moldavia.
Now ENGLISHED, M.A. Vicar of Great Warley in Essex
Of the Turkish Nation, Imprinted from Copies taken from the ORIGINAL in the Imperial Library of the Grand Seignior's Palace, at the late SULTAN's Parting.
LONDON.
Printed for JAMES, JOHN, and PAUL KNAPTON, at the Crown in Ludgate Street. MDCCXXIV.

„Tablâ este o tobă, de la care se numesc *Tobulachana*, aparatul militar, cu care împărații turci însoțeau pe generalii mai mari, care sînt în serviciul lor. Tobulohana unui vizir sta din nouă tobe : nouă *Zurnazeni*, sau care cîntau în *Zurna*, adică fluiera ; șapte *Boruxeni* sau trompetiști ; patru *Zilldzani*, care bat în *Zil*, o specie de discuri de aramă, care bătîndu-le unul de altul dau un sunet clar și acut".

(Istoria Imperiului Ottoman, Creșterea și scăderea lui. Traducere în limba română de Dr. Ios. Hodoșiu. București, Ed. Soc. Acad. p. 13).

„Derviși. Derviș este numele comun al tuturor călugărilor turci deși ei diferă unii de alții după clasa și regulile lor. Mai însemnați sînt intre ei Bectashi, Mevlevi, Cadri și Seiiah. Despre Bectashi am tratat într-o notă precedentă. Mevlevii își au numele de la Mevlana, fondatorul lor. Conform regulamentului lor ei se învîrteau cîte două-trei ore neîncetat și cu atîta celeritate [viteză — n.n.] încît abia li se pot zări fața, sînt mari amatori de muzică, atît vocală cît și instrumentală (ney). Acesta din urmă este un fluier făcut din trestie din India, numit *ney*, și dă un sunet atît de dulce, cum nu dă nici un alt instrument muzical. În mînăstirile lor profunda umilință și pauperitate

https://biblioteca-digitala.ro

era cînd le face cineva vizită, nu fac distincție între persoane, îi primesc pe toți, mic și mare cu asemenea respect. Ei înainte de toate îmbie pe oaspeți cu cafea; iar dacă au venit pe drum tinos, le spală picioarele și încălțămintea. Pe oaspeții care pleacă, îi petrec în modul cel mai obligatoriu pînă la poartă și mai la toată vorba sau la o perioadă de timp repetă cuvîntul *Eiuvallah*, vrînd a arăta atît în purtare cît și în vorbele cele mai sincere afecțiunea de modestie și umilința legată de profesia lor. Cadrii își maceréază corpul [ungerea trupului cu margă] din superstiție singulară. Ei umblă în pielea goală cu excepția coapselor. Se prind de mînă și joacă ore în șir, cîte-o dată toată ziua, strigînd neîntrerupt și din toate puterile Hu, Hu, Hu, unul dintre numele lui Dumnezeu pînă ce fac spume la gură, îi năpădesc sudorile și cad ca zmintiți și fără simț la pămînt. Marele vizir Kupruli sau Kioprili Ahmed Pașa aflînd de aceste jocuri nebunești, dădu ordin a se suprima o sectă superstițioasă, care dezonora religia mahumedană, dar îndată după moartea lui, secta iarăși a înviat, și astăzi este mai numeroasă decît oricînd altădată, mai ales în Constantinopole".

(*Istoria Imperiului Ottoman. Creșterea și scăderea lui*, p. 51—52).

„*Ezan*-ul. Imnul ce conține profesiunea credinței mahumedanilor. Este un cîntăreț, *muezin*, care din înălțimea turnului Giamiei numit Menare, invită poporul la rugăciuni de 5 ori pe zi. Vinerea este un al șaptelea *Ezan* numit *Selat*, care se cîntă două ore înainte de *Nemaz* sau rugăciunea de miază-zi, dar nu e împreună cu rugăciuni; așa e și cu *Temigd-ul*, care se cîntă înainte de rugăciunile de dimineață, și precede imediat acestor rugăciuni; amîndouă sînt doxologie sau cîntece întru lauda lui Dumnezeu dătătorul de lumină, și făcătorul sfîntei zi de vineri. Profesiunea credinței mahumedanilor stă numai din aceste două capete: „Nu e Dumnezeu afară de Dumnezeu"; și „Mahumed e profetul său". Cînd cîntă *Ezan*-ul, de comun mai adaugă aceste: „Dumnezeului prea înaltul; nu e Dumnezeu afară de Dumnezeu; și Mahumed e profetul său". Aceasta se repetă de două ori, apoi adaugă: „Veniți popor la locul păcii" sau „integrității aci se înțelege „*Mecca*", veniți la asilul salutei sau „locul mîntuinței". Precum creștinii cînd ocupau vreo cetate cîntau *Te Deum*-ul lor, așa turcii în asemenea ocazii făceau a răsuna *Ezan*-ul lor în bisericele creștinilor, și prin acesta le transformau imediat in Giamie sau Moschee".

(*Istoria Imperiului Ottoman. Creșterea și scăderea lui.* p. 140).

„Sînt curioase riturile ce se observă la încredințări și la cununii. După ce părinții s-au învoit la măritișul fiilor lor, tatăl miresei ordonă a se face o căsuță mică, cu o ușă care duce în casa lui de dormit, și cu o fereastră atît de mică, în care abia poate încape capul unui om. Prin această fereastră era iertat mirelui a săruta noaptea pe mireasa sa, și a se consulta cu ea despre chipul și modul cum să fugă amîndoi. Părinții și frații pîndesc cu grijă după mireasă, pe cînd mirele se adopera sau o fura sau a o duce cu puterea. Cu ocasiuni de acestea vin lucruri de multe ori la bătaie, dar numai în pumni sau cîrbace, numite *Kamtci*; și dacă se întîmplă de a prinde pe mire, el trebuie să se răscumpere cu bani; iar dacă în astă luptă, mirele poate să ajungă pînă la mireasă, el intră învingător, o ia cu sine, predă toată mica ei locuință, reține pentru sine tot ce găsește acolo, ca dotă de mireasă. Frații ei însă, în societate cu consangenii lor, o urmăresc, și dacă o pot prinde înainte de a ajunge la casa mirelui, acesta trebuie sau să o răscumpere cu bani, sau să o ia fără dotă. Dar îndată ce mireasa a intrat în casa mirelui lupta încetează și începe ospățul [...] Imediat după aceasta se face mare ospăț, la care se invită toate fiicele Mirscescilor. Iar după ce s-a terminat ospățul, virgina lunatică trebuie să joace trei zile și trei nopți incontinuu în sunetul unui *monochord* (instrument despre care Pliniu face mențiune) fără a mînca, fără a bea și fără a dormi, pînă în urmă cade la pămînt ca moartă. În ziua a treia îi dau ceva să mănînce, și supă din carne de cal să bea; prin această se întremează puțin și apoi iarăși o cheamă la joc. Aceasta se repetă de trei ori, și apoi îi trece boala ca luată cu mîna și nici că-i mai vine în toate zilele vieții sale".

(*Istoria Imperiului Ottoman. Creșterea și descreșterea lui.* p. 187—188).

„*Husein*, Mecenatul muzicanților orientali. El a avut în foarte mare stimă pt. *Hodgea Musicar*, orfeul perșilor, și pe școlarul acestuia Gulam arabul. Toată Turcia și Persia se delectau cu melodiile și cîntecele lor pînă pe timpul lui Mohamed Sultanul, cînd arta muzicii uitată mai cu totul nu numai a reînviat, dar încă s-a ridicat la cea mai mare perfecțiune prin Osman efendi, nobil din Constantinopole. Acesta a lăsat după sine mai mulți școlari artiști atît în muzica vocală cît și în cea instrumentală. Anume în cea vocală a fost renumit unul *Chafiss*, supranumit și *Kiomus* (cărbune), apoi *Buhurdgi Ogli, Memish Aga, Kiuciuc Muesin* și *Desphici Emir*. Iar în cea instrumentală au excelat doi greci *Kiemani Ahmed*, un renegat și *Angeli*, ortodox (amîndoi mi-au fost instructori cinsprezece ani), apoi un evreu cu numel de Celebî (co) între turci mai renumiți au fost *Dervish Osman* și *Kurshungli Ogli, elevul său; și alți doi cu numele Tastci Ogli, Sinik Mehmed* și *Bardakci Mehmed Celebî*, acești doi din urmă au avut de instructor pe

https://biblioteca-digitala.ro

unul anume *Camboso Mehmed Aga* și după aceea dimpreună cu *Ralaki Eypragiote*, nobil grec din Constantinopole, i-am instruit eu în unele părți ale muzicii, mai ales teoretice și într-un metod nou inventat de mine pentru a exprima cîntecele și doinele (sic!) prin note, invențiune necunoscută mai înainte Turcilor. Am mai avut în afară de acești școlari pe care i-am învățat muzica teoretică și practică pe Davul Isamil efendi, mare tesaurariu al imperiului și pe Latif Celebî, casierul său. Invitat de aceștia am compus o carte în limba turcească despre arta musicei și o am dedicat-o lui Ahmed (sic!) sultanului acum regnante. Precum am înțeles, amatorii de muzică se servesc pînă în ziua de azi de regulile puse de mine în acea cărticică. Lectorilor europeni poate să le pară curios că eu laud pe un popor pentru deprinderea într-o artă atît de nobilă, pe un popor pe care toată creștinătatea îl ține de barbar. Eu concep că barbar a fost acest popor pe la începutul său, cum am zice la înființarea imperiului otoman cînd sultanii nu cugetau la alta decît a-și extinde marginile dominațiunii lor. Dar cu progresul timpului cînd încetarea războaielor a permis ca oamenii să se ocupe cu artele păcii, atunci au lăsat și ei din sălbăticia lor de mai înainte și s-au cultivat și civilizat în așa măsură încît astăzi abia se mai pot observa pe urmele barbariei lor antice. Și pe temeiul adevărului pot să afirm că muzica turcească încît pentru rithme și proporțiunea cuvintelor este cu mult mai perfectă decît multe din cele europene; cu toate acestea trebuie să mărturisesc că ea este foarte grea de înțeles încît în vasta cetate a Constantinopolului, unde reșede curtea cea mai mare din lume, între atîția amatori și pricepători de muzică abia vei găsi vreo trei ori patru care să cunoască perfect fundamentele acestei arte. Dar cauza că muzicienii perfecți sînt aici atîți de rari, provine din dificultatea de a putea cuprinde toate acele părticele de sunete ce arabii le numesc *Terkiib*. despre care Hodgea Musikar, pe urma lui Ptolomeu, zice că sînt infinite și fără număr după axioma *Emmakü Terkübate Nihaiet iok*, adică „infinită este compositiunea părților". Nu intră în propusul meu de present a mă ocupa aici pe larg cu această materie; dacă însă Dumnezeu îmi va da viață și sănătate, voi trata despre această parte într-un op separat după sistema și opiniunea lumei orientale.

(Istoria Imperiului Ottoman, p. 217).

„Dar principele Moldovei, după ce a primit caftanul de la marele vizir ca semn al potestației sale suverane, merge, însoțit de întregul divan și între aclamațiile ciaușilor, la biserica Patriarhiei unde patriarhul de Constantinopol cu tot clerul și nobilimea greacă, îl așteaptă pentru a-l întîmpina și a-i da sfințirea. După ce principele a ajuns în curte, se dă jos după armăsar și trece pe o piatră quadrată așezată anume pentru această ocaziune; într-aceea ceaușii cu toții cîntă cu voce înaltă versuri uzitate la asemenea ceremonii „Dumnezeule mare! ține la mulți ani pe împăratul nostru și pe principele nostru Ifendi și le dă lor viață îndelungată și fericire" (Efendi se vede a fi cuvînt corupt din grecescul 'Αυθέντης).

Principele apoi merge în biserică, iar cei care l-au însoțit stau afară în curte și pe stradă și așteaptă în tăcere respectuoasă pînă ce iese iar. În momentul cînd principele a păsit pragul bisericii, cîntăreții încep a intona 'Αξιόνέσιν(†) un imn compus în onoarea Sfintei vergina Maria. După ce a terminat cu cîntarea aceasta, principele se pune pe un tron, care e făcut anume pentru principii Moldovei. Cînd diaconul recită rugăciunea τὰς εχνενας totdeauna amintesc și pe noul principe în următorii termeni:" Și ne rugăm pentru prea înduratul, strălucitul și binefăcătorul nostru domn N. N., pentruca domnul Dumnezeu să-i dea putere, învingere, tărie, sănătate și îndelungă viață; și pentru ca domnul Dumnezeul nostru să-i ajute să-l păzească și să-i supună sub picioarele lui pe toți dușmanii și inamicii lui". După aceea patriarhul în ornatul său pontifical și însoțit de patru sau mai mulți mitropoliți merge în altar; iar principele urmîndu-i, se apropie de altar, și patriarhul face simbolul crucei în față cu amîndouă mîinile; apoi plecîndu-și capul pe sfînta masă, patriarhul îl acoperă cu *Homophorul* și recită rugăciunile ce erau în uzul de odinioară la sfințirea împăraților ortodoxi, și la urmă îl unge pe frunte cu sfîntul mir. După această ceremonie, principele se întorcea la tronul său, iar cîntăreții intonează următorul Polychronion; „Și dă doamne, prea înduratului, și dă binevoitorului nostru domn N. N., domn a toată Moldo-vlachia, viață îndelungată, ține-l doamne! La mulți ani!" După aceea patriarhul iese din altar și se apropie de tronul principelui; aici recită în tăcere o rugăciune, apoi ține o scurtă alocuțiune, și o termină cu Polychronionul de mai sus, pronuntat de însuși patriarhul. În fine după toate acestea, patriarhul și principele, urmați de tot poporul, iese împreună din biserică. În porticul principal sărută mîna dreaptă a patriarhului, iar acesta, prin cuvinte și prin semnul crucii, îi dă binecuvîntarea. Principele apoi încalecă armăsarul său, și se întoarce acasă cu aceiași pompă cu care a venit; iar acasă împarte daruri celor ce l-au însoțit și apoi îi lasă să meargă pe la ale lor. La cîteva zile după aceia, vine Miralem Aga, vexiliferul împăratului, și, între sunetele muzicei imperiale, tubulchana, aduce stindardul mare, numit *Sangiac*, din serai la palatul Principelui; unde acesta îl așteptă și-l primește în anti-cameră".

(Istoria Imperiului Ottoman, p. 276—277).

https://biblioteca-digitala.ro

„La intrarea principelui în biserică, se intonează imnul ἄξιον ἐστιν apoi se citește rugăciunea τας εχτενας și după aceia, se apropie de altar; aici mitropolitul, după ce zice în tăcere rugăciunea usitată, îl unge cu sfîntul mir, dacă nu cumva n-a fost uns deja prin patriarhul din Constantinopol ce se poate întîmpla atunci cînd promoțiunea la demnitatea de domn se face în Adrianopol, sau cînd patriarhul din Constantinopole este absent. El iese apoi, și se numește unsul lui Dumnezeu. După ce s-au făcut toate acestea, și după ce s-a cîntat Polychronionul, principele, între sunetele de trompete, de timpane și de altă muzică, trage la palat".

(Istoria Imperiului Ottoman, p. 279).

„Emirgiun Oglu. Fiul lui Emergiun, care a fost han persan. A fost adus ca captiv la Constantinopole; dar prin dexteritatea sa în muzică într-atît și-a cîștigat grația lui Murad, încît l-a făcut consilierul său intim; și cînd împăratul se veselea între pahare cu vin, nu-și petrecea cu altul decît numai cu acesta și cu Bekiri Mustafa. Murad îl cerceta foarte adeseori în palatul său, care și acum se vede pe malul Bosforului, și de la el poartă numele de Emirgiun Ogli Jalisi, căci Jali se numește orice palat care este situat aproape de mare; și se înveselea la el bînd vin. Odată pe cînd împăratul își petrecea la el între pahare cu vin, se întîmplă să treacă pe acolo un nobil grec pe o luntre, și fiindcă nu știa că sultanul se afla în acel palat, cîntă cu rară dexteritate și atrăgătoare frumusețe, o melodie persană. Atunci Emergiun deschide fereastra, iar grecul imediat a încetat de a mai cînta. Dar Emergiun îl rugă pe numele lui Dumnezeu și pentru Isus Christos să continuie mai departe cu cîntarea sa și comandă luntrașilor să stea niței pe loc. După ce și-a terminat grecul cîntarea, Emergiun merse la el și-l întrebă că cine și de unde este de vorbește atît de perfect limba persană, și se pricepe atît de bine în arta muzicii. Acesta îi răspunde că este grec și sudit al lui Murad. Emergiun, la cuvintele acestea sărută mîna grecului de trei ori și se despărți de el dîndu-i un bun prezent.

(Istoria Imperiului Ottoman, p. 371—372).

„30.000 de perși. Această cruzime a lui Murad sultanul stoarce pînă și astăzi lacrimi din ochii perșilor. El era decis de a nu pardona pe nici-un captiv, fie nobil ori nenobil, dăduse ordin a-i tăia pe toți pînă la cel din urmă om. Pe cînd se executa ordinul, vine soarta și pe un muzicant. Acesta se roagă de oficialul însărcinat cu execuția, ca să suspende punițiunea sa pentru un moment și să-i permită a vorbi cu împăratul numai un cuvînt. Adus înaintea împăratului și întrebat ce voiește, zise: „Nu lăsa, o împărate, preîndurate ca cu mine Shahculi (al împăratului serv, care nume apoi i-a și rămas) să piară astăzi toată arta muzicii. Nu doresc eu viața pentru mine ca om, dar ca inventator al muzicii, al cărei mister încă nu l-am putut pătrunde pe tot, mă rog să-mi lași încă cîtva timp ca să mă pot mai bine perfecționa în această artă divină, care dacă voi ajunge să fiu perfect în ea, eu nu o voi da nici pentru tot imperiul vostru. După aceea i s-a demandat (cerut n.n.) să dea o probă despre știința sa; El a luat în mînă un *Siesdar* (instrument muzical numit în arabă Zabur în greacă *Psalterion)* și cînta atît din el cît și cu vocea, tragica cădere a Bagdadului și triumful lui Murad cu atît simț și dispertație încît Murad însăși irumpe în lacrimi și nu-și poate conteni plînsul pînă cînd muzicantul nu-și termină cîntecul. Impresionat Murad, și chiar din considerațiune către acest muzicant, a dat ordin ca acei captivi care mai erau în viață să nu mai fie uciși, ci să-i lase pe toți liberi. După aceea Murad a luat pe lîngă sine pe acest muzicant și ducîndu-l la Constantinopole l-a ținut în multă stimă. Și într-adevăr că acele opere persane de muzică, care păreau a fi ignorate sub ruinele mortului Bagdad, au reînviat prin el în toată Turcia. Instrumentul de muzică numit *Siesdar* semăna foarte mult cu harpa și aici se și numește *Siesdar sau* Εξαχόρδιον Este cel mai excelent instrument de muzică și se crede că însuși David l-a inventat; dar astăzi puțini sînt care știu să cînte bine cu el".

(Istoria Imperiului Ottoman, p. 374—375).

„Tulbuchana. Musica militară, despre care am vorbit într-alt loc. Această muzică, trebuie ca în cursul bătăliei să fie totdeauna aproape de Vizir și să joace necurmată, pentru a inspira și susține curajul în soldații combatanți. Cînd se întîmplă de a înceta a suna, Ienicerii o consideră drept semn de pierderea luptei și cu greu îi mai poți apoi reține de la fugă".

(Istoria Imperiului Ottoman, p. 647).

„După legea Coranului și după constituțiunile imperiului ottoman nu e permis a pedepsi cu moartea pe un Molah și cu atît mai puțin pe un Mofti. Pedeapsa cea mai grea pentru clasa Ulemilor și Cadiilor este exilul. Așa rebelii n-ar fi putut executa niciodată moartea lui Mufti, dacă nu l-ar fi declarat pe Ghiaurul său infidel. Și pentru ca să facă, ca poporul să creadă în probabilitatea acestei pretenții, ei n-au voit să sufere ca Mufti să fie îngropat între ceilalți și au chemat un preot grec, care să-l înmormînteze. Acesta a chemat vreo cîțiva oameni, în care l-au tîrît de-a lungul străzilor; iar el mergînd înainte, în loc de imn funerar, cînta aceste cuvinte Εκατά ές τήν ψυχήν σπν Spurcat e sufletul tău: Și în urmă l-au aruncat în mare. Se mai zice, că înainte de a-l a-

https://biblioteca-digitala.ro

runca în apă, l-a afumat, pronunțînd asupra cadavrului aceste două mici versuri turcești :

Ne sizungder, ne bizunder ;
Dos dogru Ghehennem inder.
[Nici al său, nici al meu]
[În iad e sufletul său]

ИСТОРІЯ
О
ЖИЗНИ И ДѢЛАХЪ
МОЛДАВСКАГО ГОСПОДАРЯ
КНЯЗЯ КОНСТАНТИНА
КАНТЕМИРА,
СОЧИНЕННАЯ
С. ПЕТЕРБУРГСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ
ПОКОННЫМЪ ПРОФЕССОРОМЪ
БЕЕРОМЪ
СЪ РОССІЙСКИМЪ ПЕРЕВОДОМЪ,
И
СЪ
ПРИЛОЖЕНІЕМЪ
РОДОСЛОВІЯ
КНЯЗЕЙ КАНТЕМИРОВЪ.
Alecu Hâjdău
ВЪ МОСКВѢ,
ВЪ Университетской Типографіи,
у Н. Новикова 1783 года.

Aceste cuvinte într-atît a plăcut turcilor, încît nu numai au lăudat genialitatea preotului, ci l-au și remunerat pentru aceasta".

(Istoria Imperiului Otoman, p. 759—760).

„Sobieski, care, pe cînd fusese hatman, avusese sub ascultarea sa mulți moldoveni, atît în slujbe, cît și în oaste, stăpînea destul de bine limba moldovenească ; așadar, la un ospăț în care ședea laolaltă la masă leșii cu moldovenii, le vorbi boierilor moldoveni cîteva cuvinte moldovenești, ca să le facă plăcere, în sfîrșit spune că va purta el hora moldovenească și, aducîndu-se lăutari, poartă singur hora ; apoi spune că a alcătuit un cîntecel în limba moldovenească, și lăutarii să-l cînte după ce-l vor asculta de la dînsul.

Tăcînd lăutarii, craiul cînta singur :

„Constantine
Fuge bine
Nici ai casă,
Nice masă,
Nice dragă jupînească".

După ce cîntă acestea, își pornește oștile către Prut și, trecînd pe malul de apus al apei, se îndreptă către Buceag".

(Viața Constantini Cantemyrii, text latin, trad. rom. *Viața lui Constantin Cantemir, zis cel Bătrîn. Domnul Moldovei* Ed. de Stat pentru literatură, București, 1960, p. 82).

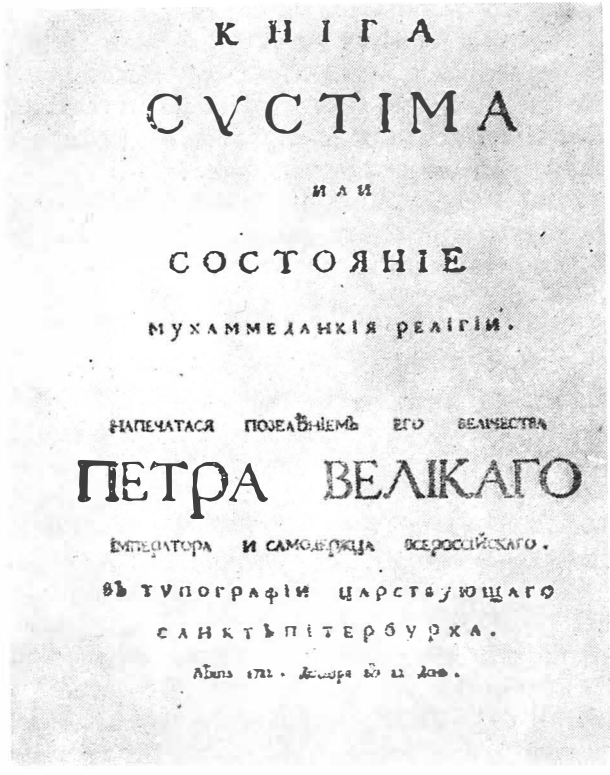
КНІГА
СУСТІМА
ИЛИ
СОСТОЯНІЕ
МУХАММЕДАНКІЯ РЕЛІГІИ.
НАПЕЧАТАСЯ ПОВЕЛѢНІЕМЪ ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА
ПЕТРА ВЕЛІКАГО
ІМПЕРАТОРА И САМОДЕРЖЦА ВСЕРОССІЙСКАГО.
ВЪ ТУПОГРАФІИ ЦАРСТВУЮЩАГО
САНКТЪПІТЕРБУРХА.

„Civilizației îi urmează totdeauna și pretutindeni muzica, dar la muhamedani ea nu se predă niciodată în școli spre a fi învățată ci numai individual, pe la casele lor, de către oameni iscusiți în arta muzicii. Și-o însușesc aproape toți copiii de boieri (și chiar mulți de-ai oamenilor de rînd, după cum cineva are dorință sau o înclinație specială pentru aceasta) precum și *ulema,* adică toți savanții, dintre care n-am aflat pe nici unul care să nu știe să cînte ceva sau măcar să înțeleagă muzica pentru că neamul persan și turc dar nu și cel arab) se delectează peste măsură în mod obișnuit cu muzica.

Denumirile proprii muzicii sînt multe, însă mai frecvent se folosește cuvîntul grecesc *musîkî.* Muzica se împarte la ei în trei părți : *vocală, instrumentală,* care seamănă cu cea vocală sau o acompaniază cu un instrument oarecare, și *recitată,* proprie poeților și cititului *Curanului,* care cu un termen special se numește *Kîraat.* Multe aș fi putut scrie și arăta despre muzica țărilor orientale care poate că nu le este cunoscută acestor țări (să nu mi se socotească acest lucru ca o laudă deșartă) pentru că m-am ostenit mai mult de 20 de ani în muzica orientală practică și teoretică, dar cum mi-am pus în gînd să nu învăț, ci să spun ce li se predă și ce învață ei, voi arăta lucrul pe scurt.

Turcii și persanii adoptînd întreaga muzică mișcării cerești o împart în 7 moduri (care corespund celor 7 zile ale săptămînii) și aces-

https://biblioteca-digitala.ro

te 7 moduri iarăşi le împart în 12 *makam-uri* (case sau locuinţe corespunzînd celor 12 luni şi zodiacuri) ; iar unităţile subdivizionare (casele acestea) le împart în 365 de *terkîb*, adică măsuri, după numărul zilelor anului întreg şi din toate acestea adună principalele patru *sobe*, adică sisteme socotite drept cele 4 anotimpuri şi drept acelaşi număr de elemente din care, după cum transmit vechii naturalişti, este alcătuită lumea fizică.

În ce priveşte structura ritmico-melodică, *Usul*, muzica orientală o depăşeşte într-adevăr cu mult pe cea apuseană, căci are pe lîngă 60 de moduri, 24 de structuri (numite *Usul*) ale modurilor sau genurilor în care se încadrează melodia şi pauzele. De unde se naşte o foarte mare greutate ca să cînte cineva exact şi perfect (cu vocea) sau cu vre-un instrument. Căci fiecare autor se sileşte să compună după plac piese în diferite moduri muzicale şi cu măsuri cît se poate mai grele, încît cel mai iscusit în acea măsură nu poate nicidecum cînta, lucrarea chiar dacă ar fi auzit-o de o mie de ori. De aceea, compozitorii orientali nu au nici note care să indice precis modurile şi tempii (care sînt într-o atît de mare şi lesnicioasă practică la europeni). Căci dacă va cunoaşte cineva perfect aşa numitul *Usul*, poate să execute o piesă, fără nici o greşeală şi fără ajutorul acelor note, dacă o va auzi de două sau de trei ori de la autorul sau dascălul său.

Pentru a înlătura această greutate, cînd eram la Constantinopol am alcătuit, ducînd-o precum nădăjduiam la bun sfîrşit, o carte (pe care am închinat-o actualului sultan Ahmed care se desfătează mult cu muzica şi este foarte priceput în ea) scrisă în dialectul turc, supunînd în ea regulile teoretice ale întregii muzici la anumite principii şi canoane sigure, iar notele le-am redat cu caractere orale pentru o mai uşoară întrebuinţare şi practică, arătînd mai clar teoria, aşa că acum însăşi turcii spun că şi muzica practică ca şi cea teoretică a devenit mult mai uşoară şi mai limpede. Iar la Moscova am inventat şi un instrument matematic pe care şi Prealuminata Sa Majestate Împărătească a binevoit a-l vedea şi nu a îngăduit să fie hulit (căci el însuşi este foarte sîrguitor şi priceput în muzica bisericească) în care arătam locurile mecanice şi matematice şi intervalele sunetelor naturale şi artificiale, simple şi compuse ale semitonurilor şi intervalele care mergeau pînă la punctul numit de obicei indivizibil, cu care instrument pot fi arătate vizual, fără eroare şi fără nici un ajutor al aplicării coardei, ci numai prin compas locurile tuturor sunetelor (de la care trebuie să provină intervalele întregi şi semitonurile etc.).

(Kniga sistima ili sostoianie muhammedanskoi religii, Petersburg, 1722. Traducere de Ivan Ilinski din limba latină (Cartea VI. *Despre alte rînduieli ale religiei muhammedane*. Cap. 36, p. 353—354. Trad. în limba română de Virgil Cândea).

„În cetatea cea mare, unde sînt două sau mai multe mînăstiri ale acestor *mevlevi*, cu încuviinţarea şeicilor aleg pt. fiecare mînăstire ziua adunării (pe care ei o numesc *mukabele)* ca să nu se întîmple să se suprapună două întruniri în aceeaşi zi, şi ca nu cumva risipindu-se poporul în mai multe părţi, să deţină mai puţin folos. În ziua întrunirii se îmbracă în haina denumită *tennure* (haină de formă rotundă şi largă de la picioare la brîu, la fel ca îmbrăcămintea femeii franceze, numită pe rusește *fustă)* care, cînd se învîrtesc, se transformă într-un fel de cerc. Etimologic, denumirea *tennure* înseamnă *„cuptor de pîine"* în care ei se *„coc"* şi *„ard"* pt. dragostea lui D-zeu şi adorarea lui. Şi astfel, cu trei ceasuri înainte de rugăciunile de amiază, toţi dervişii, îşi arată întîi respectul faţă de şeicul lor în *mevlahane* (adică casa lui D-zeu, căci astfel îşi numesc ei templul) şi fiecare se aşează după rangul lui de-a dreapta şi de-a stînga şeicului, bătrînii pe un loc mai înalt, iar cei mai tineri şi băieţii (căci sînt băieţi şi de 4 ani primiţi în rîndurile dervişilor) plecîndu-şi faţa în jos, îndoind mîinile la piept, stau de faţă în jur.

Aşadar, adunîndu-se toţi dervişii mînăstirii aceleia şi poporul, şeicul începe mai întîi să rostească cuvîntul de învăţătură, în care are obiceiul să trateze multe texte din cele teologice, dar ritualul se încheie totdeauna cu o morală. Cînd se termină cuvîntarea (care ţine pînă se apropie timpul rugăciunilor de amiază) *muezinul*, adică cîntăreţul, cîntă cu glas curat şi dulce mărturisirea credinţei, apoi fac rugăciunile obişnuite. După terminarea lor cîntă *naat*, adică măririle şi lauda proorocului şi întemeietorul religiei. Cînd încetează acea cîntare a laudelor, începe muzica din *ney* (despre care am pomenit mai sus) fiindcă este interzis sunetul altui instrument şi din *sade nahare* (un simplu timpan în care muzicanţii bat pentru ca cîntăreţii să poată ţine măsura). Şi astfel, după ce au terminat cîntarea preludiului (pe care îl numesc *Taksîm*) urmează *Fase*, adică psalmodierea. Cînd se termină şi aceasta începe cîntarea denumită *Semaia*, adică cea cerească de asemenea un fel de măsură numită astfel). Chiar de la primul tact din aceea parte (*Semaia*) dervişii care ascultau cu evlavie, nemişcaţi, laudele şi sunetul muzicii, cu faţa posomorită şi cu capul plecat spre piept, împunşi parcă de o ţepuşă ascuţită, se ridică brusc şi lipindu-şi în diferite feluri mîinile de cap păşesc de jur împrejur şi încep a se învîrti. Este într-adevăr un lucru plăcut la vedere, căci atît de repede se răsucesc, încît ochiul abia mai poate deslui dacă este om sau altceva cel ce se învîrteşte. În acea rotire împrejur (muzicanţii cîntă necontenit) se ostenesc astfel cîte un ceas, uneori şi cîte două, iar spre sfîrşit, înfierbîntaţi (atît de repede fac cercurile încît pe bună dreptate s-ar putea crede că obişnuinţa a introdus în natura omului o asemenea uşurinţă) de parcă şi puterile naturii le pot depăşi, se

https://biblioteca-digitala.ro

prăbușesc. Ei spun, și o iau drept fapt autentic, că *Mevlana*, fondatorul acelei secte și a acelor învățături, făcea necontenit rotirea în cerc ca un ieșit din minți 15 zile și nopți întregi".

(Kniga sistima ili sostoianie muhammedanskoi religii Cap. 36. *Ceremoniile adunării).*

ХРОНИКА
ВЕКИМЕЙА
РОМАНОМОЛДОВЛАХИЛО
ДИМИТРІЕ КАНТЕМИР

„Ce cît iaste pentru acest Zamoschie (Jan Zamoyski istoric polonez n.n.) puțină grijă purtăm de mîna și condeiul lui, de vreme ce și în numărul istoricilor, puțin iaste cunoscut de care lucru precum singur cîntă, așe singur gioacă, iară pre alții la hora și dantul său nici au tras. nici a trage poate, fără numai poate pre unii din leșii săi..."

(Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor publicat de pre originalul autorului de Gr. G. Tocilescu, București, Inst. de arte grafice, Carol Göbl, 1901, p. 113).

„Așișderea de lucrurile, care în vremea stăpînitorilor, din descălecatul țării Moldovei, cel vechi, pînă la vremile noastre s-or fi întîmplat, de stare și de pusul locului ei ; de așezămîntul aerului, belșugul pămîntului, ocolitul hotarelor, și de altele, care spre folosul vieții omenești caută ; și încă și obiceele, legile, ceremoniile politicești și bisericești, și de alte care spre orînduiala și cinstirea omenească stăruiesc ; pe cît în putința slabei noastre știința va fi, să-l adeverim".

(Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor, p. 179).

„Preda Stambol Român, din țara Munteniască, carile apoi din mila împărătească și șotnic la tîrgul Harcovului au stătut. Acesta dară ne spunea, precum în Țara Românească, aproape de Dunăre pre malul Oltului, ca să fie văzînd niște temelii ca de cetate, cărora țăranii de pre acolo lăcuitorii din bătrînii lor apucînd le zic, curțile lui Ler împărat, precum și colendele anului nou, și astăzi au luat de pomenesc Ler, Aler, Domnul..."

(Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor, p. 217).

„De unde și acmu la vad la obluciță a zice s-au obicinuit din bătrîni, încă și în cîntecele prostești, pe la domnia lui Petru Vodă, vadul obluciții să pomenește...".

(Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor, p. 241).

„Din rămășița materii, care rămăsese nearsă, au poruncit să facă acolo un Theatru, adică loc înalt pentru privelă".

(Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor, p. 252).

https://biblioteca-digitala.ro